

Spis treści

1. Zagadnienia wstępne	23
1.1. Przedmiot badań	23
1.2. Status Niemców	24
1.3. Stan badań	26
1.3.1. Historiografia polska	27
1.3.2. Historiografia niemiecka	32
1.3.3. Problematyka biblioteczna w pracach polskich i niemieckich	37
1.4. Baza źródłowa rozprawy	41
1.4.1. Archiwa	41
1.4.2. Biblioteki	48
1.4.3. Źródła drukowane	49
1.5. Cele i założenia rozprawy (zasięg terytorialny, językowy, chronologiczny)	52
1.6. Struktura pracy	54
1.7. Metody badawcze	55
2. Znaczenie bibliotek w życiu Niemców na ziemiach polskich do 1918 (1922) roku	57
2.1. Pomorze (Prusy Wschodnie i Zachodnie)	58
2.2. Wielkopolska	60
2.3. Górny Śląsk	62
2.4. Galicja	65
2.5. Królestwo Polskie (Kongresowe)	67
2.6. Wołyń	68
3. Mniejszość niemiecka w II Rzeczypospolitej – liczebność i rozmieszczenie	71
3.1. Wielkopolska i Pomorze	76
3.2. Górny Śląsk i Śląsk Cieszyński	80
3.3. Małopolska	83
3.4. Polska centralna	86
3.5. Województwa wschodnie	90

4. Ogólna charakterystyka bibliotek mniejszości niemieckiej	95
4.1. Organizacja i zasięg terytorialny	97
4.2. Typologia	99
4.2.1. Biblioteki oświatowe	99
4.2.2. Biblioteki naukowe	102
4.2.3. Biblioteki szkolne	103
4.3. Obraz statystyczny	104
4.3.1. Wielkość księgozbioru, struktura, nabytki, finanse	107
4.3.2. Czytelnictwo	109
5. Polityka kulturalna i biblioteczna mniejszości niemieckiej	113
5.1. Geneza	113
5.2. Niemiecka polityka kulturalna i biblioteczna	114
5.2.1. Deutsche Stiftung	114
5.2.2. Auswärtiges Amt.	115
5.2.3. Reichstag	116
5.2.4. Narodowosocjalistyczne placówki do spraw niemczyzny zagranicznej	117
5.2.5. Verein für das Deutschtum im Ausland (VDA)	118
5.2.6. Deutscher Schutzbund	119
5.2.7. Bund der Auslandsdeutschen	119
5.2.8. Deutsches Auslands-Institut	120
5.2.9. Reichsverband für die katholischen Auslandsdeutschen	120
5.2.10. Borromäusverein e.V.	122
5.2.11. Verein zur Verbreitung guter volkstümlicher Schriften	122
5.2.12. Reichsverband deutscher evangelischer Auslandsarbeit	123
5.2.13. Börsenverein der deutschen Buchhandel	124
5.2.14. Deutsche Akademie zur Wissenschaftlichen Erforschung und Pflege des Deutschtums	125
5.2.15. Pomoc austriacka	126
5.3. Centralne placówki bibliotekarskie	127
5.4. Organizacja działalności bibliotecznej mniejszości niemieckiej w Polsce	132
5.4.1. Wielkopolska i Pomorze	132
5.4.2. Górny Śląsk i Śląsk Cieszyński	133
5.4.3. Małopolska, Wołyń, Polska centralna, województwa wschodnie	134
5.5. Niemieckie związki bibliotekarskie w Polsce międzywojennej	135
5.5.1. Verband deutscher Volksbüchereien	135
5.5.2. Verein Deutscher Büchereien	139
5.6. Koncepcje organizacji i funkcjonowania bibliotekarstwa niemieckiego w Polsce międzywojennej	145
5.6.1. „Polski” punkt widzenia	146
5.6.2. Koncepcje powstałe w Niemczech	149
6. Aspekty prawne i finansowe funkcjonowania bibliotek	153
6.1. Podstawy prawne	153
6.1.1. Zagadnienia ogólne	153

6.1.2. Relacje państwo – Kościół	155
6.1.3. Szkolnictwo niemieckie	157
6.1.4. Ochrona praw mniejszości niemieckiej na forum międzynarodowym	160
6.2. Źródła finansowania i zasady rozdziału środków finansowych	162
6.3. Struktura wydatków bibliotecznych	168
6.3.1. Górny Śląsk, Wielkopolska i Pomorze	170
6.3.2. Małopolska, Polska centralna	171
6.4. Zakup dokumentów do bibliotek	173
6.5. Wydatki osobowe	176
6.5.1. Płace bibliotekarzy	178
6.6. Urządzenie i utrzymanie bibliotek	184
6.7. Kontrola gospodarki finansowej	186
7. Organizacja, budowa i struktura księgozbiorów	189
7.1. Model organizacyjny biblioteki	189
7.1.1. Determinanty organizacji bibliotek	189
7.1.2. Organizacja i wielkość bibliotek oświatowych	191
7.1.3. Organizacja i wielkość bibliotek naukowych	194
7.1.4. Organizacja i wielkość bibliotek szkolnych	196
7.2. Księgozbiory – budowa, struktura treściowa	200
7.2.1. Źródła wpływów książek	200
7.2.2. Formy (metody) dystrybucji książki niemieckiej	201
7.2.3. Geografia wysyłki książki niemieckiej	204
7.3. Polityka gromadzenia zbiorów	206
7.4. Struktura rzeczowa księgozbiorów	209
7.4.1. Biblioteki oświatowe	209
7.4.2. Biblioteki naukowe	217
7.4.3. Biblioteki szkolne	220
7.4.4. Literatura nieobecna	226
8. Udostępnianie zbiorów	231
8.1. Uwarunkowania ogólne	231
8.1.1. Wielkopolska i Pomorze	232
8.1.2. Górny Śląsk i Śląsk Cieszyński	233
8.1.3. Małopolska	235
8.1.4. Polska centralna	236
8.1.5. Wołyń i województwa wschodnie Rzeczypospolitej	238
8.2. Udostępnianie zbiorów w bibliotekach oświatowych i naukowych	239
8.2.1. Zasięg czytelnictwa – udostępnianie zbiorów	240
8.2.2. Wielkopolska i Pomorze	240
8.2.3. Górny Śląsk	247
8.2.4. Małopolska	255
8.2.5. Polska centralna	258
8.3. Udostępnianie zbiorów w bibliotekach szkolnych	261

8.3.1. Biblioteki w szkołach powszechnych dla mniejszości niemieckiej	263
8.3.2. Biblioteki w szkołach średnich dla mniejszości niemieckiej	270
8.3.3. Biblioteki szkolne w niemieckich seminariach nauczycielskich	275
8.4. Zainteresowania czytelnicze i propaganda książki	277
9. Aktywność zawodowa bibliotekarzy	283
9.1. Bibliotekarz – zawód czy zajęcie?	283
9.2. Struktura zatrudnienia	285
9.3. Kwalifikacje bibliotekarzy	287
9.3.1. Przywódcy związków bibliotekarskich	287
9.3.2. Pozostali bibliotekarze	292
9.3.3. Zdobywanie kwalifikacji zawodowych	293
9.4. Aktywność twórcza bibliotekarzy	298
9.4.1. „Schaffen und Schauen” – niemieckie czasopismo bibliotekarskie w Polsce	299
9.4.2. Teksty bibliotekarskie na łamach innych czasopism	308
10. Aktywność biblioteczna niebibliotekarskich instytucji mniejszości niemieckiej (Kościoły, szkoły, spółdzielnie, instytucje finansowe)	313
10.1. Kościoły, związki religijne i wyznaniowe	313
10.1.1. Niemieccy ewangelicy	314
10.1.2. Niemieccy katolicy	317
10.2. Szkolnictwo mniejszości niemieckiej	322
10.2.1. Szkolnictwo powszechne	323
10.2.2. Szkolnictwo średnie	325
10.2.3. Seminaria nauczycielskie	326
10.2.4. Inne formy kształcenia	327
10.3. Niemieckie majątki ziemskie, przedsiębiorstwa, instytucje finansowe, spółdzielnie	328
10.3.1. Własność ziemska	328
10.3.2. Przemysł i handel	329
10.3.3. Instytucje finansowe i kredytowe	329
10.3.4. Niemiecki ruch spółdzielczy	330
10.4. Niemiecki ruch prasowy, wydawniczy i księgarski	331
10.4.1. Prasa niemiecka	331
10.4.2. Niemiecki ruch wydawniczy	335
10.4.3. Księgarstwo mniejszości niemieckiej	338
11. Aktywność kulturalno-oświatowa i biblioteczna organizacji pozabibliotecznych	341
11.1. Organizacje polityczne	341
11.1.1. Organizacje niemieckie o zasięgu ogólnopolskim	341
11.1.2. Regionalne organizacje konsolidacyjne	342
11.1.3. Nurty polityczne	348

11.2. Niemiecki ruch związkowy	351
11.3. Niemiecki ruch młodzieżowy	353
11.4. Organizacje kulturalno-oświatowe i naukowe o zasięgu ponadlokalnym	355
11.4.1. Organizacje o zasięgu ogólnopolskim	356
11.4.2. Regionalne stowarzyszenia kulturalno-oświatowe i naukowe	356
11.5. Niemiecki ruch śpiewaczy i muzyczny	362
11.6. Niemiecki ruch teatralny	365
11.7. Niemiecki ruch sportowy i gimnastyczny	367
11.8. Niemiecki ruch zawodowy	368
12. Stosunek władz polskich i niemieckich do bibliotek mniejszości niemieckiej w Polsce	375
12.1. Uwarunkowania ogólne	375
12.2. Polityka władz polskich wobec mniejszości niemieckiej	376
12.3. Polityka władz niemieckich wobec mniejszości niemieckiej w Polsce	383
12.4. Polityka władz polskich wobec bibliotek mniejszości niemieckiej	384
12.5. Monitoring	386
12.5.1. Biblioteki oświatowe i naukowe	386
12.5.2. Biblioteki szkolne	388
12.6. Represje wobec niemieckich bibliotek oświatowych, naukowych i szkolnych	396
12.6.1. Do 1933 roku	397
12.6.2. Lata 1933–1937	399
12.6.3. Rok 1938	405
12.6.4. Rok 1939	406
12.7. Społeczeństwo polskie wobec bibliotek mniejszości niemieckiej	408
12.7.1. Czytelnicy polscy w bibliotekach mniejszości niemieckiej	409
13. Biblioteki pozostałych mniejszości narodowych w Polsce międzywojennej	413
13.1. Biblioteki mniejszości ukraińskiej	414
13.1.1. Ukraińcy/Rusini – liczba, rozmieszczenie, struktura społeczna, zawodowa i wyznaniowa	414
13.1.2. Działalność kulturalno-oświatowa i biblioteczna mniejszości ukraińskiej	418
13.2. Biblioteki mniejszości żydowskiej	419
13.2.1. Żydzi – liczba, rozmieszczenie, struktura społeczna, zawodowa i wyznaniowa	419
13.2.2. Działalność kulturalno-oświatowa i biblioteczna mniejszości żydowskiej	422
13.3. Biblioteki mniejszości białoruskiej	423
13.3.1. Białorusini – liczba, rozmieszczenie, struktura społeczna, zawodowa i wyznaniowa	423
13.3.2. Działalność kulturalno-oświatowa i biblioteczna mniejszości białoruskiej	425
13.4. Biblioteki mniejszości litewskiej	427

13.4.1.	Litwini – liczba, rozmieszczenie, struktura społeczna, zawodowa i wyznaniowa	427
13.4.2.	Działalność kulturalno-oświatowa i biblioteczna mniejszości litewskiej	428
13.5.	Biblioteki mniejszości czeskiej	429
13.5.1.	Czesi – liczba, rozmieszczenie, struktura społeczna, zawodowa i wyznaniowa	429
13.5.2.	Działalność kulturalno-oświatowa i biblioteczna mniejszości czeskiej	430
13.6.	Biblioteki mniejszości rosyjskiej	431
13.6.1.	Rosjanie – liczba, rozmieszczenie, struktura społeczna, zawodowa i wyznaniowa	431
13.6.2.	Działalność kulturalno-oświatowa i biblioteczna mniejszości rosyjskiej	433
13.7.	Biblioteki w Wolnym Mieście Gdańsku	434
13.7.1.	Biblioteki naukowe	435
13.7.2.	Biblioteki oświatowe	436
13.7.3.	Biblioteki szkolne	436
13.7.4.	Biblioteki Wolnego Miasta Gdańska w służbie niemieckiej oświaty, kultury i nauki	437
13.7.5.	Związki bibliotekarstwa Wolnego Miasta Gdańska z Niemcami	437
13.7.6.	Biblioteki polskie w Wolnym Mieście Gdańsku	438
13.8.	Biblioteki polskie w II Rzeczypospolitej	439
14.	Zakończenie	441
Aneks		447
Bibliografia		469
Wykaz skrótów		499
Indeks osobowy		503
Indeks nazw miejscowych		511
Wykaz tabel		519
Wykaz fotografii i rysunków		523
Summary		527
Zusammenfassung		531